

Av. Semih Temiz

HAK-İŞ Genel Sekreter Yardımcısı

Örgütlenmenin Önündeki Engeller

Genel anlamda örgüt; “Ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla böyle bir birliğin oluşmasının sağlanması da örgütlenme faaliyeti olacaktır.

Günümüz dünyasında yönetenlerin örgütlü kurumları veya güçleri karşısında sivil halkın da kendi ortak amaçları doğrultusunda oluşturacakları çeşitli birliklerle ve buralarda oluşturacakları baskı grubu olabilme güçleri oranında toplumun genel sosyal dengelerinin daha sağlıklı olacağı görüşü hâkimdir. Dolayısıyla demokrasilerin gelişmişlik ölçüsünde örgütlü toplum yapısı yaratabilmek en önemli kriterlerin başında gelmektedir.

Bu girişten sonra kendi sahamız olan çalışma hayatına döndüğümüzde sivil toplum örgütlerinin en başında gelen sendikaların örgütlenmelerinin önündeki engelleri kendime göre tanımlamaya gayret edeceğim. Burada sendika dediğimde işçi sendikalarını kast ediyorum. Çünkü “Sendika” tabiri dünyada ilk olarak işçi birlikleri için kullanılmış ve halen de bu şekilde devam etmektedir. Bilindiği üzere işverenlerin aynı yolda kurdukları örgütler ise “Birlik” olarak tanımlanmaktadır. Bizde de bundan sonra buna dönülmesi ve örgütleri ifade ederken kafaların karışmasının önüne geçilmesinde fayda olacağını düşünüyorum.

Sendikaların örgütlenmelerinin önündeki en-

gellerin başında ülkemizde son çeyrek yüz yıldır en büyük engel, konu ile ilgili yasalar olarak dilendirilmektedir.

Bunun haklılık payı var mıdır? Veya başkaca engeller de var mıdır?

Bence bu suallerin ikisine de kuvvetli bir şekilde evet demek durumundayız. Öncelikle yasal zemine baktığımızda, ülkemiz içine dönmeden önce bizim dışarıdan nasıl görüldüğümüzü basit bir örnekle anlatmaya çalışayım.

14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris Sözleşmesi'ne dayanılarak kurulan OECD'nin kurucu yirmi üyesinden birisi Türkiye'dir. Bu yirmi üyenin, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada dışındaki on sekiz üyesi Avrupalıdır. Bilahare 1964 de Japonya'nın katılımı ile başlayan ve son olarak 2000 yılında Slovakya'nın da katılımıyla devam etmiş bulunan teşkilatın bugün üye sayısı otuz ülkeyi bulmaktadır. Sonradan katılan on üye devletin beşi yine Avrupa ülkesidir. İşte bizim kurucuları arasında bulunduğumuz bu teşkilat 1996 yılında dünyadaki ülkelerin ekonomik gelişmişliklerine bağlı olarak iki temel emek standardına (örgütlenme özgürlüğü hakkı ve toplu sözleşme hakkı) uyumu gösteren bir rapor yayımlamıştır. Rapor 1970 – 1994 aralığı için yayınlanmıştır. Burada ülkeler dört grupta mütalaa edilmiştir.

Birinci Grup-Örgütlenme özgürlüğünü yasayla garanti altına alan ülkelerdir.

Ülkemiz dünyanın kurulduğundan bugüne kadar insanoğlunun barış adına, demokrasi adına, refah toplumu adına, insan hakları adına geliştirebildiği en önemli oluşumlardan biri olan Avrupa Birliği'nin aday ülkesidir.

Grupta Kore, Meksika, Bahama Adaları, Malta, Surinam ve Türkiye haricindeki OECD ülkelerinin tamamı mevcuttur.

İkinci Grup-Bir takım kısıtlamalar mevcuttur, ancak bağımsız işçi örgütlenmeleri ve sendika konfederasyonları kurmak mümkündür.

Grupta Arjantin, Brezilya, Şili, Ekvator, Etiyopya, Fiji, Hong Kong, Nijerya, Hindistan, Jamaika, Papua Yeni Gine, Peru, Güney Afrika, Venezüella Bolivaryan Cumhuriyeti, Zambiya bulunmaktadır.

Üçüncü Grup-Örgütlenme özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar önemlidir. Yani sıkı kayıt gereksinimleri bulunmaktadır. Politik müdahaleler veya sendika karşıtı ayrımcı etkinlikler bağımsız işçi örgütlenmeleri ya da sendika konfederasyonları kurulmasını çok zorlaştırmaktadır.

Grupta Cezayir, Bangladeş, Bolivya, Tayvan, Kolombiya, Gana, Guatemala, Honduras, Kenya, Mali, Malezya, Fas, Filipinler, Sri Lanka, Tayland, Tunus, Zimbabwe ve TÜRKİYE bulunmaktadır.

Dördüncü Grup-Örgütlenme özgürlüğü pratik olarak bulunmamaktadır.

Grupta Kamerun, Çin, Mısır, Endonezya, İran, Kuveyt, Suriye, Tanzanya bulunmaktadır.

Şimdi ülkemizde yaşayan işverenlerimiz başta olmak üzere tüm siyasi partiler ve bütün vatandaşlarımıza soruyorum. Bu bize uygun bir tablo mu? Eğer öyle ise çalışma hayatımızla ilgili yasalarımızda bir sorun yok.

Ben bu tabloyu ülkemizin bulunduğu coğrafyada, ulaştığı siyasi ve ekonomik boyutlarına baktığımda içime sindiremiyorum. Ülkemiz dünyanın kurulduğundan bugüne kadar insanoğlunun barış adına, demokrasi adına, refah toplumu adına, insan hakları adına geliştirebildiği en önemli oluşumlardan biri olan Avrupa Birliği'nin aday ülkesi-

dir. Bu birlik inşallah sapmadan gelişmesini sürdürür. İşte biz bu birliğin altı büyük ekonomisinden biriyiz. Dünya sıralamasında ilk yirmi ülke arasındayız. Hedefimiz 2023 yılına kadar ilk ona girmek. 2005 yılında Dünya Bankası tarafından yayınlanan raporda yüksek gelirliler arasında yer aldık. (Ülkemiz içindeki mevcut sorunlar ve bunların nedenleri konumuzun dışında kabul edilmiştir.)

Bütün bu veriler ve ilave edilecek bir sürü diğer veriler karşısında mevcut yasal düzenlemeler, gerçekten ülkemiz insanına yakışmıyor. Burada 2821 ve 2822 sayılı Yasaların hangi maddelerinin bizi üçüncü grup ülkeler arasına soktuğunun ayrıntılarına girmeyeceğim. Bunlar konu ile ilgili olan herkesin bildiği hukuki gerçekler. Şimdi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın başlattığı yeni çalışma ile bu iki yasamızı düzeltmeye çalışıyoruz. Ancak gerek üzerinde çalıştığımız taslak metin ve gerekse ilgili sosyal taraflar ile hükümetin meseleye yaklaşım tarzı, bu şekilde devam ederse sonunda ortaya çıkacak yasal düzenlemeler, bizi üçüncü gruptan ikinci gruba çıkarmaya bile yetmeyecektir.

Oysaki yerimiz OECD ülkelerinin yanındadır. Bunun için kabul ettiğimiz uluslararası sözleşmelere uygun bir yapıyı kurmak durumundayız. Bu çalışmayı yürütmek için ise elimizdeki taslak yerine 1963 tarihli 274 ve 275 sayılı Yasaları esas almak daha doğru olacaktır, kanaatindeyim. Ülkemizde görev üstlenen akademik çevrelerin veya entelektüel çevrelerin çoğunluğunun vizyonları maalesef Cumhuriyetin kuruluş yılları ve 1960'lı yıllarla karşılaştırıldığında ileriye doğru hareket etmemektedir.

Gelişmiş sendikal hakların ülke ekonomisini sıkıştıracağı ve geriye götüreceği varsayımı da doğru değildir. Çünkü bu hakların var olduğu ülkeler dünyanın en gelişmiş ekonomik göstergelerine sahiptir.

Tüm dünyada endüstri ilişkileri ve sendikal hareketin kökleri, çok eskilere dayansa da modern sanayinin gösterdiği performansa göre yapılanmaya ve önem kazanmaya başlamıştır.

Sendikalar yaygın olarak kendi içlerinde demokrasiyi bir türlü istenilen düzeye taşıyamamışlar, yöneticiler kendilerini adeta ayrıcalıklı bir mesleğin temsilcileri haline getirmişlerdir.

Bundan sonra yasal düzenlemelerin dışında kalan engelleri ele alacak olursak ki bence bu sahadaki engeller yasal sınırlamalardan daha önemlidir.

Tüm dünyada endüstri ilişkileri ve sendikal hareketin kökleri, çok eskilere dayansa da modern sanayinin gösterdiği performansla göre yapılanmaya ve önem kazanmaya başlamıştır. Elbette ki bu gelişmelerin altında yatan tarihi neden sanayileşmenin ilk yıllarında görülen çalışma koşulları idi. İkinci Dünya Savaşı sonrası özellikle Almanya ve Japonya'nın sanayileşme stratejileri ve bunu tamamlayıcı sosyal projeler bu gelişmenin en somut örneği olarak gösterilebilir. Buna ilaveten, soğuk savaş döneminde yaşanan sistem rekabeti, beraberinde batı toplumlarında çalışma hayatını daha fazla yasal zemine oturtma ve sanayi işçisini ideolojik tartışmalardan uzak tutma gayretlerinin bir sonucu olarak gelişmiştir.

Bütün bu zamanlarda Türkiye de gelişmelerden etkilenmiştir. 1924 Anayasası'nda çalışma hayatı ile ilgili bir kısıtlama veya düzenleme yer almamışken, 1951 yılında "Örgütlenme ve Toplu Görüşme Hakkı Prensiplerinin Uygulanması Hakkında 98 sayılı ILO sözleşmesi" TBMM'de onaylandı. Bu durum, 1952 yılında Türk-İş'in kurulmasını sağlamıştır. Türk-İş ağırlıklı olarak kamu işyerlerinde üye kaydederek, grev hakkının yasal olarak açıkça kabulü için uğraş vermiştir. Bütün bu dönemlerde Avrupa'da gelişen sendikaların kendi örf ve adetlerini ve mücadele modelleri yaratmadaki deneyimleri Türkiye'de hayata geçirilemedi. Avrupa'nın aksine hakların kullanılmasının yasal olarak ayrıntılı düzenlenmesi beklentisi, ülkemiz sendikacılığında halen dahi hâkim görüş olarak devam etmektedir.

Nitekim 1961 Anayasası ve takip eden dönemde çıkarılan 274 ve 275 sayılı Yasalar ile bu zemin oluşmuştur.

Dünyada 1973 yılında yaşanan petrol krizine kadar geçen sürede sendikalar gelişmiş ve güçlenmişlerdir. Bundan sonra yaşanan ekonomik krizler ile birlikte grevler ve ideolojik çatışmalar çoğalmış ve maalesef 1980 askeri müdahalesi ve sendikaların faaliyetlerinin durdurulması ve 1983'de yürürlüğe giren 2821 ve 2822 sayılı Kanunlarla Türkiye de bundan nasibini almıştır. Gücünü yasalardan alma alışkanlığı sonucunda, bu kanunlar ile Türk sendikacılığının gelişmesinin eli kolu bağlanmıştır.

İkinci önemli etkenlerden birisi, kayıt dışı ekonominin ulaştığı boyutlardır. Bu durum, işyerlerinde sendikaların örgütlenmesinin önünde engel olduğu gibi kayıt içinde çalışan işletmeler ile de haksız rekabet koşullarını ağırlaştırmakta ve kayıt içindeki işletmelerin de, işçilerinin sendikalaşma istekleri karşısında dirençlerini arttırmaktadır.

Üçüncü önemli etken, 1980'li yıllarda başlayan ve 1990'lı yıllarda ivme kazanan yeni global dünya akımı sonunda rekabet koşullarının gittikçe acımasız hale gelmiş olmasıdır. Üretim yöntemleri değişmiş ve parçalanmaya başlamıştır. Fabrika içinde yapılan üretimler büyük ölçüde fabrika dışına çıkmış, taşeronlaşmalar iyi niyetli ve kötü niyetli olarak çoğalmıştır. Stoksuz çalışma ile çalışma saatlerinin kısalması beraberinde esnek çalışma ile atipik çalışmaları beraberinde getirmiştir. Bütün bunlar bu yeni yapılanmaya ayak uyduramayan sendikaların örgütlenmelerinin önünde engel teşkil etmiştir, etmektedir.

Ülkemiz açısından dördüncü faktör, toplu iş sözleşmelerinin kapsadığı işçi sayısının azlığıdır. Sendikalar ellerindeki dar imkânlardan biri olan "teşmil" maddesine itibar etmemiş ve ülke genelinde toplu iş sözleşmelerinin uygulanma alanını genişletmemişlerdir. Sadece üyeleri ile ilgilenme yolunu seçmişler ve işçi sınıfını yeteri kadar temsil edememişlerdir. Böylece ülke genelinde gerek işletmelerin ve gerekse işçilerin yaygın olarak toplu iş sözleşmesi ile tanışmaları mümkün olmamıştır.

Önemli bir neden de tüm kesimlerin demokrasi kültürlerindeki eksikliklerdir.

Sendikalar yaygın olarak kendi içlerinde demokrasiyi bir türlü istenilen düzeye taşıyamamışlar, yöneticiler kendilerini adeta ayrıcalıklı bir mesleğin temsilcileri haline getirmişlerdir.

Sendikalar, kurumlaşma konusunda yeterli

Bugün hiçbir ülkede görülmeyen şekilde, profesyonel seçilmişlerin sayısı sendikada çalışan atanmış uzmanların sayısının çok üstünde seyretmektedir.

gayreti göstermemişlerdir. Bugün hiçbir ülkede görülmeyen şekilde, profesyonel seçilmişlerin sayısı sendikada çalışan atanmış uzmanların sayısının çok üstünde seyretmektedir. Bu kadrolarla Dünyada olup bitenleri takip edebilme, bunlara karşı politikalar ve projeler üretebilme kabiliyetinden yoksun olarak olayların arkasında kalmışlardır.

İşletmelerdeki beyaz yakalıları örgütlemek için gayret gösterilmemekte ve böylece sendika yönetim kadrolarında genel eğitim seviyesinin yükselmesi bir türlü gerçekleşmemektedir.

Bütün bunlar sendikaların kamuoyundaki imajlarını menfi olarak etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir.

Yeni dönemde çıkarılacak yasal düzenlemelerle az da olsa örgütlenmede bir kıpırdanma olabilir. Ancak bunun da örgütlenme açısından yeterli gelişmeyi sağlayacağına inanmak oldukça güçtür.

Neler yapılmalı?

1) Gücünü üyelerinin güven ve desteğinden alan, kamuoyundaki imajını yenileyen bir sendikacılık,

2) Sendika içi demokrasiyi benimseyen ve kendisini etkin bir biçimde denetleyen ve bunu yaşatan bir sendikacılık,

3) Sendikalar arası gönüllü işbirliğine dayalı alanlar yaratarak daha güçlü bir sendikacılık,

4) Kurumlaşmasını geliştiren, etkinliklerini çeşitlendiren, üyelerini arttırmaya yönelik programları olan sendikacılık,

5) Uluslararası resmi ve mesleki kuruluşlarla daha sıkı işbirliğine açık sendikacılık,

6) Sendikal kültürün gelişmesine yönelik olarak profesyonel kadrolarla yürütülecek eğitim, tanıtım, araştırma ve yayın yapan sendikacılık,

7) Siyasette ülke çıkarları ile çalışanların çıkarları yönünden öncelik alan ve bunu politika olarak yönlendiren sendikacılık.

Bunlar kısa vadede gerçekleşebilir mi?

Dünyada da geri gittiği ileri sürülen sendikalaşmanın bu geriye gidişi devam edecek midir?

Bu geriye gidiş ile birlikte global dünyanın toplumlara dayattığı yeni yaşam şartları da geri gitmektedir. İşte bu belli bir süre sonra, çalışan kesimlerin çok daha geniş bir şekilde yeniden örgütlenmelerini beraberinde getirecektir. Bunu görmek ve bugünden o günlere hazırlanmak için sendikaların kendilerini zaman geçirmeden yenilemeye başlaması gerekir kanaatindeyim.